

Yaptırımların Avrasya Ekonomik Birliği Üyelerine Etkileri

The Impact of Sanctions on the Eurasian Economic Union Members

Asst. Prof. Dr. Junus Ganiev (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)
 Asst. Prof. Dr. Damira Baigonushova (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)
 Meerim Uyhubek kyzy (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)

Abstract

The customs union created in 2010 between Russia, Kazakhstan and Belarus has moved to a further integration phase after five years. Two new members, Kyrgyzstan and Armenia, participated in this integration. But due to the political events in Ukraine and the joining of the Crimea to Russia, the US and the West have adopted economic sanctions against Russia from 2014. Moreover, oil and natural gas prices, a significant source of national income for Russia and some other countries, fell sharply during the same period. These events have adversely affected both the Russian economy and other countries' economies. It is also mentioned by most researchers that it negatively affects the integration process. Therefore, in this study, it was aimed to determine the effects of sanctions on members of the Eurasian Economic Union with the help of structural break tests. Macro variables such as GDP, foreign trade, FDI, inflation, international reserves of EEU members have been used to achieve the goal. Unit root tests with structural break have shown that economic sanctions have a significant effect on some variables.

1 Giriş

Rusya, Kazakistan ve Belarus arasında 2010'da oluşturulan gümrük birliği beş sene sonra daha ileri entegrasyon aşamasına geçmiştir. Bu aşamada sözkonusu entegrasyona Kırgızistan ve Ermenistan olmak üzere iki yeni üye katılmıştır. Fakat Ukrayna'daki siyasi olaylar ve Kırım'ın Rusya'ya katılması nedeniyle 2014'ten itibaren ABD ve Batı ülkeleri Rusya'ya karşı ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Ayrıca, aynı dönemde Rusya'nın ve diğer bazı ülkelerin önemli milli gelir kaynağı olan petrol ve doğalgaz fiyatlarında hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Bu olaylar hem Rusya ekonomisini hem de diğer ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Aynı zamanda entegrasyon sürecini de olumsuz etkilediği çoğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada yaptırımların Avrasya Ekonomik Birliği üyelerine olan etkilerinin yapısal kırılma testleri yardımıyla belirlenmesi amaçlanmıştır.

2 Avrasya Ekonomik Birliği'nin Gelişme Süreci

Avrasya Ekonomik Birliği'nin resmi sitesinde (www.eaeunion.org, 20.04.2018) verilen bilgilere göre, Birliğin kısaca gelişme tarihçesi şu şekilde olmuştur:

- 29 Mart 1994'de Kazakistan Cumhurbaşkanı Moskova Devlet Üniversitesi'nde yaptığı konuşma sırasında Avrasya Birliğinin oluşturulması fikrini söylemiş ve bu fikir üzerine sonraki 15 yıl boyunca çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen fiili bir sonuç alınmamıştır. Ancak 2007'den sonra başarılı adımlar atılabilmektedir.
- 6 Ekim 2007'de Duşanbe'de Belarus, Kazakistan ve Rusya arasında Gümrük Birliği'nin oluşturulması ile ilgili anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmayla üç ülke arasında serbest ticaretin sağlanması ve ekonomik entegrasyonun geliştirilmesi amaçlanmıştır.
- Ocak 2010'da Belarus, Kazakistan ve Rusya arasında Gümrük Birliği faaliyete geçmiştir. Buna göre, üç ülkenin gümrük tarifelerinin aritmetik ortalamasına göre oluşturulan Ortak gümrük tarifeleri (OGT) uygulanmaya konmuş ve iç sınırlarda gümrük kontrolü kaldırılmıştır.
- Aralık 2010'da Ortak Ekonomik Alana (Single Economic Space) altyapı oluşturacak olan 17 temel uluslararası anlaşma ve ayrıca üç ülke arasında Ortak Ekonomik Alanın oluşturulmasına ilişkin deklarasyon imzalanmıştır.
- Kasım 2011'de Gümrük Birliği ülkelerinin liderleri Avrasya ekonomik entegrasyonu hakkındaki deklarasyonu imzalayarak Ortak Ekonomik Alanın bir sonraki aşamasına geçileceğini ilan etmişlerdir. Cumhurbaşkanları ayrıca Avrasya Ekonomik Komisyonu hakkındaki anlaşmaya da imza atmışlardır.
- Ekim 2011'de Kırgızistan'ın Gümrük Birliği'ne katılma görüşmelerini başlatma kararı alınmıştır.
- Aralık 2011'de Cumhurbaşkanları Ortak Ekonomik Alanı oluşturacak uluslararası anlaşmaların 1 Ocak 2012'den itibaren yürürlüğe girmesine karar vermişlerdir.
- Bunun sonucunda Ocak 2012'de sözkonusu anlaşmalar yürürlüğe girmiş ve mal ve hizmetlerle beraber üretim faktörlerinin de serbest dolaşımına doğru ilk adımlar atılmıştır. Bunun tam sağlanması için de 50'den fazla belgeler üzerinde çalışmalar sürdürülmüştür.
- Şubat 2012'de genel merkezi Moskova'da yer alan Avrasya Ekonomik Komisyonu çalışmalarına başlamıştır.

- 29 Mayıs 2014’de Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan üyelerinin Cumhurbaşkanları Avrasya Ekonomik Konseyi’nin üst düzey toplantısında Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşmayla entegrasyon sürecinin daha da derinleştirilmesi öngörülmüştür.
- 10 Ekim 2014’de Avrasya Ekonomik Konseyi’nin Minsk’deki üst düzey toplantısında Ermenistan’ın AEB’ne katılım anlaşması imzalanmıştır.

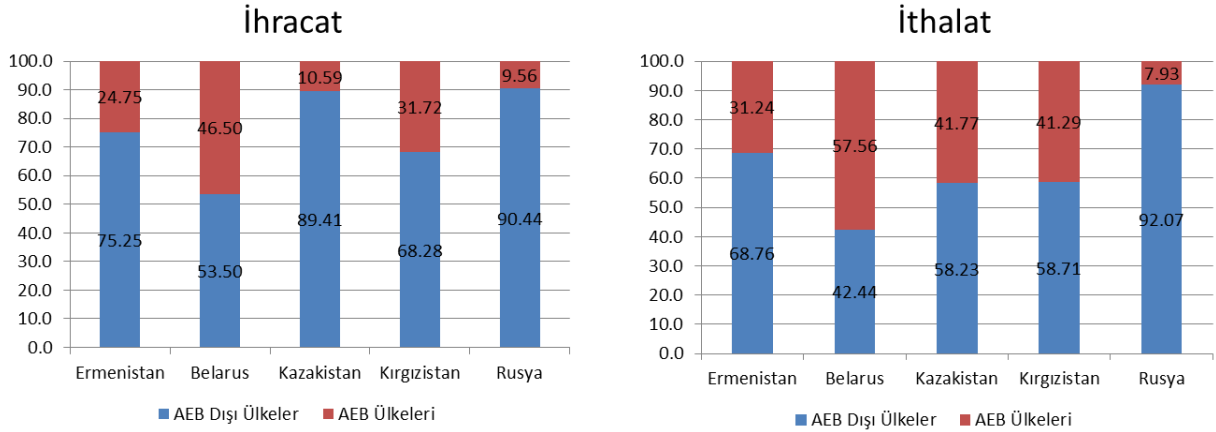
23 Aralık 2014’de Moskova’da üç ülke Cumhurbaşkanları ile Kırgızistan’ın Cumhurbaşkanı arasında Kırgız Cumhuriyeti’nin AEB’ne katılım anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma 12 Ağustos 2015’te yürürlüğe girerek günümüzde beş üyeden oluşan Avrasya Ekonomik Birliği faaliyetlerini sürdürmektedir.

Aradan geçen üç sene içinde ülkelerin ticari ilişkilerinde çok büyük bir değişim olmadığını söylemek mümkündür. Fakat genel olarak petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki düşüşler ve kısmen ekonomik yaptırımlar nedeniyle 2016’da bir gerileme yaşanmıştır.

	2015	2016	2017
İhracat	419460,8	351225,1	440743,6
Birlik dışı ülkelere (dış ticaret)	373845,1	308264,8	386586,4
Ermenistan	1227,7	1397,8	1687,7
Belarus	15653,9	12154,9	15629,4
Kazakistan	40835,5	32806,7	43223,8
Kırgızistan	1072,7	1126,0	1222,8
Rusya	315055,3	260779,4	324822,7
Birlik içi ülkelere (karşılıklı ticaret)	45615,7	42960,3	54157,2
Ermenistan	256,2	393,9	555,2
Belarus	11007,8	11384,8	13586,3
Kazakistan	5120,3	3930,2	5118,4
Kırgızistan	410,2	447,1	568,0
Rusya	28821,2	26804,3	34329,3
İthalat	251191,6	243535,1	300429,3
Birlik dışı ülkelerden (dış ticaret)	205537,4	201107,9	247210,8
Ermenistan	2218,9	2163,4	2876,0
Belarus	13088,6	12234,7	14531,8
Kazakistan	19356,2	15513,2	17063,3
Kırgızistan	2088,8	2374,5	2631,1
Rusya	168784,9	168822,1	210108,6
Birlik içi ülkelerden (karşılıklı ticaret)	45654,2	42427,2	53218,5
Ermenistan	988,8	1062,6	1306,7
Belarus	17207,6	15381,2	19711,3
Kazakistan	11211,6	9863,5	12241,3
Kırgızistan	2065,1	1626,0	1850,2
Rusya	14181,1	14493,9	18109,0

Tablo 1. Avrasya Ekonomik Birliği’nin Dış ve Karşılıklı Ticareti, milyon dolar **Kaynak:** AEB Resmi Sitesi, www.eaeunion.org (erişim tarihi: 20/04/2018)

Beş ülkenin toplam ihracatı 2016’da bir önceki seneye göre %16,2; toplam ithalatı da %3,1 oranında azalmıştır. Fakat 2017’de çok hızlı artışlar yaşanarak bu kayıplar hızlıca telafi edilmiştir. İhracatın %87,7’si AEB dışı ülkelere, %12,3’ü de AEB ülkelerine yapılırken, ithalatın %82,3’ü birlik dışı, kalan %17,7’si de birlik içi ülkelere denk gelmektedir. Yani birlik içi ticaretin çok düşük oranlarda kaldığı görülmektedir. Bu açıdan entegrasyon sürecinin önünde önemli aşamaların beklediği söylenebilir.

Şekil 1. AEB Ülkelerinin Dış Ticaretindeki Birlik İçi ve Birlik Dışı Ülkelerin Payları, %

AEB üyelerinin dış ticaretteki entegrasyon derinliğine bakıldığında, ihracatta %46,5 ile ilk sırada Belarus'un geldiği görülmektedir. Yani Belarus ihracatının yarısına yakını AEB üyelerine yapılmaktadır. Kırgızistan ihracatının üçte biri, Ermenistan'ın dörtte biri AEB ülkelerine yönelik iken, Rusya ile Kazakistan ihracatının sadece %10'u AEB ülkelerine düşmektedir. Diğer bir ifadeyle, diğer üç ülke için AEB önemli bir pazar iken, Kazakistan ve Rusya için önemli bir pazar durumunda değildir. İthalatta da yaklaşık aynı durum söz konusu iken, önemli bir istisna olarak Kazakistan'ı belirtmek mümkündür. Kazakistan ithalatının %41,8'i AEB ülkeleri tarafından karşılanmaktadır. Ülkelerin AEB üyeleri ile karşılıklı ticaret dengeleri 2017'de şu şekilde gerçekleşmiştir: Ermenistan -751,5 milyon dolar; Belarus -6125,0 milyon dolar; Kazakistan -7122,9 milyon dolar; Kırgızistan -1282,2 milyon dolar ve Rusya +16220,3 milyon dolar. Yani günümüzde Rusya hariç tüm üyeler net ithalatçı durumundadır. Bu durum diğer ülkelerde yatırım ve üretim artışına daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini gösterir.

Ayrıca, dünyadaki ve bölgedeki çeşitli siyasi ve ekonomik gelişmelerden dolayı Avrasya Ekonomik Birliği çeşitli sorunlara maruz kalmaktadır. Bunlardan belki de en önemlisi Rusya'ya karşı Batı ülkelerinin uygulamakta olduğu ekonomik yaptırımlar olabilir. Söz konusu yaptırımlar dolaylı yoldan AEB üyelerini ve bunun sonucunda entegrasyon sürecini de etkilemektedir.

3 Ekonomik Yaptırımların Etkileri

Rusya'ya karşı ekonomik ve siyasi yaptırımlar, 2014'de Rusya'nın Kırım'ı referandum sonucunda kendisine birleştirmesi ve Ukrayna'nın doğu bölgelerindeki ayrılıkçı hareketlere destek sağlaması üzerine uygulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, bazı çalışmalarda (örneğin, Kazantsev, 2017) günümüzdeki yaptırımlar ve petrol fiyatlarının düşmesi ile SSCB'nin son yıllarındaki petrol fiyatlarının düşmesi arasında bir bağlantı kurularak söz konusu uygulamaların Rusya'yı zayıflatma amacını taşıdığına işaret edilmektedir.

“Yaptırımlar savaşı” aşama aşama olarak gerçekleştirilmiş (Golikova ve Kuznetsov, 2016:2) ve halen de genişletilerek devam etmektedir. Genelde ilk adım ABD ve Batı Avrupa ülkelerinden gelmekte, bunu Rusya'nın karşıt yaptırımları izlemektedir. O yıllardan bu yana yaptırımların Rusya ekonomisine ve AEB'ne etkileri konusunda çok fazla çalışmalar yayınlanmıştır. Onlardan bazıları şu şekildedir: Antonova ve Yevtuhova, 2015; Golikova ve Kuznetsov, 2016; Simonyan ve Shevchenko, 2014; Sokolov vd., 2016; Drobot vd., 2017; Serebro, 2017; Kazantsev, 2017; Knobel, 2017; Mau, 2015; Mishina ve Khomiakova, 2016; Orlova, 2016; Roberts ve Moshes, 2015; Tarr, 2016. Söz konusu çalışmaların bazılarında genel olarak aşağıdaki gibi etkilerin olduğu yada olacağı öngörülmüştür:

- Enflasyon oranlarının artması;
- Halkın reel gelirinin azalması;
- Ekonominin temel sektörlerinde durumun ciddi oranda kötüleşmesi;
- Rusya'daki dünyanın önde gelen şirketlerinin kar oranlarının düşmesi ve yatırımların kısaltılması;
- Petrol ve petrol ürünleri üretiminin azalması;
- Batı ülkelerinden Rusya'ya yüksek teknoloji girişinin ve Rusya'daki özel bankaların yabancı ülkelere ucuz kredi temininin zorlaşması;
- Ülkeden ciddi oranlarda sermaye çıkışı ve sermaye girişinin azalması. Bu döviz kurunu etkileyerek Rusya Merkez Bankası'nın sıkı para politikası uygulamasına ve dolayısıyla finansal kaynaklara ulaşımın zorlaşmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda tüketim ve yatırım faaliyetleri yavaşlamıştır.

- Bütçe gelirlerinin kısılması;
- Olumlu bir etki olarak da ithal ikameci sektörlerin, özellikle tarım sektörünün gelişmesi beklenmiştir.

En önemli gelişme döviz piyasasında yaşanmıştır. Büyük oranlardaki devalüasyonlar ülkenin uluslararası rezervlerinin azalmasına ve Rusya Merkez Bankası'nın sabit kur sistemini terk ederek esnek kur sistemine geçmesine neden olmuştur. Petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle benzer zorluklar diğer petrol ihracatçısı ülkelerde de yaşanmış ve bir diğer AEB üyesi olan Kazakistan da yaklaşık %100 oranındaki bir devalüasyon uyguladıktan sonra sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçmiştir.

Bu gelişmelerden Avrasya Ekonomik Birliği'nin diğer üyeleri de doğal olarak etkilenmektedir. Olumsuz etkiler olarak AEB çerçevesinde ekonomik entegrasyon sürecinin olumsuz etkilenmesi (Roberts ve Moshes, 2015; Tarr, 2016) ve üyeler arasında dış ticaret politikasında koordinasyonun güçleşmesi (Knobel, 2017) gibi sonuçlar beklenirken, bazıları da (Mishina ve Khomiakova, 2016) bu koşulların AEB coğrafyasında tek bir finansal alanın oluşmasına ve ruble'nin rolünün artmasına neden olabileceğini savunmuşlardır.

Ekonomik yaptırımların ve petrol fiyatlarındaki düşüşlerin Rusya'ya ve diğer AEB üyelerine etkileri konusunda pek çok çalışma yapılmasına rağmen, araştırmacılar sadece istatistiki verilerin yorumuyla yetinmişlerdir. Bundan dolayı bu çalışmada yapısal kırılma testleri kullanılarak daha net sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir. Temel hipotezimiz "eğer makro değişkenlerde 2014'den sonra yapısal kırılma gerçekleştiyse, yaptırımlar etkili olmuştur" şeklindedir.

Değişkenler	Ülkeler	İlaveli uç değer (Additive outlier: AO)		Yenilikçi uç değer (Innovational outlier: IO)		İlaveli uç değer (Additive outlier: AO)		Yenilikçi uç değer (Innovational outlier: IO)	
		Min t*	Optimal kırılma tarihi	Min t*	Optimal kırılma tarihi	Min t*	Optimal kırılma tarihleri	Min t*	Optimal kırılma tarihleri
Enflasyon oranı (TÜFE)	Rusya Federasyonu	-3,649	2003*	-2,165	2015	-3,994	2003*, 2010	-2,525	2008, 2014
	Kazakistan	-3,513	2006	-4,555	2007	-3,899	2006, 2010	-4,570	2005, 2007
	Belarus	-4,556	2002*	-8,746	2011	-5,302	2003**, 2008	-9,960	2009*, 2012*
	Ermenistan	-4,136	2013	-3,323	2001	-4,779	2007**, 2011**	-4,382	2006***, 2012**
	Kırgızistan	-3,982	2006	-5,701	2007	-4,841	2006, 2010	-5,989	2007***, 2011***
Enflasyon oranı (GSYİH Deflatörü)	Rusya Federasyonu	-5,274	2006**	-4,994	2007***	-5,033	2007, 2011	-9,958	2008, 2010**
	Kazakistan	-4,395	2012***	-4,694	2012**	-5,390	2004, 2012***	-4,443	2003***, 2012**
	Belarus	-4,581	2002*	-3,909	2011**	-4,069	2003**, 2009	-9,507	2009*, 2011*
	Ermenistan	-6,220	2013***	-6,058	2013*	-6,376	2007, 2012**	-7,640	2002**, 2013*
	Kırgızistan	-4,951	2006	-4,801	2007	-5,372	2005, 2012***	-5,308	2005**, 2012**
GSYİH	Rusya Federasyonu	-3,585	2007*	-2,663	2009***	-2,120	2001, 2007*	-4,001	2005**, 2008***
	Kazakistan	-2,424	2007*	-2,563	2009	-3,713	2007*, 2012	-3,892	2005**, 2008**
	Belarus	-2,064	2007*	-2,152	2005	-2,444	2005*, 2009**	-1,726	2005, 2009
	Ermenistan	-3,462	2005*	-1,026	2009	-4,047	2005*, 2011**	-0,866	2009, 2011
	Kırgızistan	-0,931	2009*	-2,611	2005**	-3,119	2005*, 2010*	-4,284	2005*, 2009**

Değişkenler	Ülkeler	İlaveli uç değer (Additive outlier: AO)		Yenilikçi uç değer (Innovational outlier: IO)		İlaveli uç değer (Additive outlier: AO)		Yenilikçi uç değer (Innovational outlier: IO)	
		Min t*	Optimal kırılma tarihi	Min t*	Optimal kırılma tarihi	Min t*	Optimal kırılma tarihleri	Min t*	Optimal kırılma tarihleri
İhracat	Rusya Federasyonu	-3,019	2007*	-2,114	2004	-3,416	2005**, 2007	-1,699	2004, 2009
	Kazakistan	-3,080	2007*	-1,972	2005	-3,514	2007*, 2014**	-1,531	2005, 2009
	Belarus	-3,764	2007*	-1,777	2009	-4,693	2007*, 2012	-3,808	2005***, 2009**
	Ermenistan	-2,137	2007*	-2,885	2008	-4,064	2004*, 2011*	-3,855	2003***, 2008*
	Kırgızistan	-1,915	2009*	-3,981	2005*	-3,124	2005*, 2008**	-3,980	2005*, 2014
İthalat	Rusya Federasyonu	-3,309	2007*	-2,592	2009***	-1,883	2005*, 2009	-3,503	2005**, 2008
	Kazakistan	-4,397	2009*	-3,625	2009**	-4,000	2005*, 2009***	-5,163	2004**, 2009*
	Belarus	-3,016	2007*	-2,293	2005***	-3,675	2005**, 2007**	-3,230	2005***, 2009***
	Ermenistan	-3,167	2009*	-3,162	2005**	-2,988	2005*, 2009*	-3,239	2005**, 2009
	Kırgızistan	-4,503	2009**	-2,720	2009***	-4,382	2005*, 2009*	-4,016	2006*, 2008
Doğrudan yabancı yatırımlar	Rusya Federasyonu	-2,804	2005*	-2,850	2004***	-7,143	2005*, 2010	-6,414	2005*, 2012*
	Kazakistan	-3,267	2005*	-3,148	2004**	-6,983	2005*, 2013	-4,073	2004**, 2010
	Belarus	-10,364	2006**	-5,105	2006*	-3,563	2006*, 2009	-9,114	2005*, 2010
	Ermenistan	-1,642	2009	-1,402	2014	-3,179	2005*, 2011*	-3,256	2005**, 2011**
	Kırgızistan	-5,553	2008*	-1,173	2009***	-6,879	2007**, 2012***	-5,602	2006**, 2009**
Uluslararası rezervler	Rusya Federasyonu	-3,448	2008*	-3,104	2004**	-2,400	2004*, 2007***	-1,634	2005, 2008
	Kazakistan	-4,015	2005*	-4,257	2004*	-6,193	2003*, 2007*	-4,671	2002***, 2004***
	Belarus	-2,982	2004*	-23,877	2005	-4,117	2006*, 2014***	-3,906	2005*, 2014
	Ermenistan	-4,686	2006*	-6,088	2005**	-6,998	2004*, 2007*	-4,810	2005*, 2012
	Kırgızistan	-2,268	2008*	-2,826	2005**	-3,302	2006*, 2010*	-2,950	2005**, 2007
İşçi dövizleri	Rusya Federasyonu	-1,874	2009*	-2,956	2002	-3,619	2005*, 2010*	-3,619	2005*, 2010*
	Kazakistan	-2,782	2007**	-2,782	2007**	-4,433	2006*, 2010	-3,186	2005***, 2007
	Belarus	-2,310	2009*	-2,447	2009**	-4,818	2007*, 2012*	-3,507	2007, 2009**
	Ermenistan	-2,631	2005*	-2,100	2005	-2,389	2005*, 2009	-3,673	2005**, 2009***
	Kırgızistan	-2,131	2009*	-1,628	2009	-2,786	2007*, 2012**	-2,490	2006**, 2008

Değişkenler	Ülkeler	İlaveli uç değer (Additive outlier: AO)		Yenilikçi uç değer (Innovational outlier: IO)		İlaveli uç değer (Additive outlier: AO)		Yenilikçi uç değer (Innovational outlier: IO)	
		Min t*	Optimal kırılma tarihi	Min t*	Optimal kırılma tarihi	Min t*	Optimal kırılma tarihleri	Min t*	Optimal kırılma tarihleri
Dış borç	Rusya Federasyonu	-2,400	2008*	-1,763	2004***	-3,147	2004*, 2008*	-3,147	2004*, 2008*
	Kazakistan	-1,997	2008*	-3,809	2004*	-3,199	2005*, 2010*	-4,662	2004*, 2010**
	Belarus	-0,934	2012*	-3,191	2007*	-3,964	2006*, 2010*	-4,682	2005*, 2008*
	Ermenistan	-2,828	2012*	-2,487	2007*	-3,877	2007*, 2010*	-2,589	2006, 2008**
	Kırgızistan	-1,851	2010*	-1,549	2009**	-3,603	2008*, 2012*	-5,027	2006*, 2009*
Kırılma(lar) için %5 güven düzeyinde hesaplanmış kritik değerler		-3,560		-4,270		-5,490		-5,490	

Tablo 2. Clemente, Montañés and Reyes (1998) Birim Kök Testi Sonuçları

Not: *Min t – hesaplanan minimum t istatistiğidir. *, **, *** kırılma tarihlerinin %1, %5 ve %10 güven düzeyinde anlamlılıklarını göstermektedir.

Önce serilerde birden fazla yapısal kırılmanın olabileceği ihtimalini dikkate alarak Clemente, Montañés and Reyes (1998) tarafından geliştirilen iki kırılmalı birim kök testi yöntemiyle yapısal kırılma testi uygulanmıştır. Hesaplamalarda Stata 14 paket programından yararlanılmıştır. Tablo 2’de sözkonusu yazarların geliştirdiği yöntemeye dayanan hem iki hem tek kırılmalı birim kök testi sonuçları sunulmuştur. Tek kırılmalı test sonuçlarına göre çoğu değişkenlerde 2003-2005 ve 2007-2009 dönemlerinde anlamlı yapısal kırılmaların olduğu görülmektedir. İki kırılmalı birim kök testi sonuçları da genel olarak aynı dönemlerde kırılmaların olduğu sonucunu göstermektedir.

Serilerin grafiksel analizine bakıldığında ise 2003-2005 döneminde enflasyon oranları hariç yaklaşık tüm değişkenlerde artma yönünde bir kırılma, 2007-2009 döneminde de küresel ekonomik kriz nedeniyle düşme yönünde bir kırılmanın olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda Rusya’ya karşı ekonomik yaptırımların uygulanmaya başladığı ve petrol ve doğalgaz fiyatlarında büyük düşüşler yaşandığı 2013-2015 döneminde de sözkonusu değişkenlerde düşme yönünde bir kırılmanın yaşandığı görülmüştür. Muhtemelen önceki iki döneme göre son dönemdeki yapısal kırılmanın min-t değerleri nispeten daha büyük olması ve Clemente, Montañés and Reyes (1998) yönteminin min-t değerleri en düşük olan en fazla iki kırılmayı tespit etmesi nedeniyle 2013-2015 dönemindeki kırılma tespit edilememiş olabilir.

Değişkenler	Ülkeler	Yenilikçi uç değer (Innovational outlier: IO)				İlaveli uç değer (Additive outlier: AO)			
		Min - t*	Optimal kırılma tarihi	Trendde kırılma	Sabitte kırılma	Min - t*	Optimal kırılma tarihleri	Trendde kırılma	Sabitte kırılma
Enflasyon oranı (TÜFE)	Rusya Federasyonu	-3,32	2008***	+	-	-3,95	2005**	+	-
	Kazakistan	-2,89	2012	-	-	-3,77	2008	-	-
	Belarus	-4,88	2009	-	-	-4,05	2012	-	-
	Ermenistan	-4,84	2012**	+	-	-5,89	2011**	+	-
	Kırgızistan	-8,13	2007*	-	+	-5,25	2008**	-	+
Enflasyon oranı (GSYİH Deflatörü)	Rusya Federasyonu	-6,07	2011	-	-	-5,86	2011	-	-
	Kazakistan	-7,81	2009*	+	+	-7,66	2008***	+	-
	Belarus	-7,45	2011*	+	+	-3,53	2012	-	-
	Ermenistan	-8,88	2009*	+	+	-7,48	2012**	+	-
	Kırgızistan	-4,87	2007**	-	+	-7,01	2007**	-	+
GSYİH	Rusya Federasyonu	-4,29	2013*	+	+	-6,67	2009**	+	-
	Kazakistan	-2,65	2010**	-	+	-8,27	2007	-	-
	Belarus	-3,44	2012*	+	+	-4,34	2013*	+	+
	Ermenistan	-6,37	2012***	-	+	-4,27	2011**	+	-
	Kırgızistan	-3,15	2013***	+	-	-5,57	2007**	-	+
İhracat	Rusya Federasyonu	-3,51	2014	-	-	-5,27	2009**	+	-
	Kazakistan	-3,80	2013*	+	+	-4,86	2008**	+	+
	Belarus	-5,12	2014	-	-	-5,53	2012*	+	+
	Ermenistan	-8,06	2008*	+	+	-6,42	2007	-	-
	Kırgızistan	-3,42	2010*	+	+	-4,05	2007*	-	+
İthalat	Rusya Federasyonu	-4,72	2010	-	-	-6,27	2009**	+	-
	Kazakistan	-5,06	2010	-	-	-4,71	2009*	+	-
	Belarus	-4,12	2014	-	-	-4,40	2013*	+	-
	Ermenistan	-3,10	2012	-	-	-3,66	2008**	+	+
	Kırgızistan	-3,49	2011***	-	+	-4,43	2010***	+	-
Doğrudan yabancı yatırımlar	Rusya Federasyonu	-3,75	2010**	+	+	-4,04	2006**	-	+
	Kazakistan	-4,73	2007**	+	+	-4,82	2007**	-	+
	Belarus	-5,94	2010*	+	+	-5,99	2007*	-	+
	Ermenistan	-6,56	2007*	+	+	-4,27	2008*	+	+
	Kırgızistan	-7,68	2012***	+	-	-9,37	2005	-	-
Uluslararası rezervler	Rusya Federasyonu	-4,00	2011***	+	+	-5,32	2008*	+	+
	Kazakistan	-5,09	2012**	+	+	-5,73	2012*	+	-
	Belarus	-4,29	2010*	+	+	-5,02	2013**	+	-
	Ermenistan	-2,84	2013**	-	+	-5,08	2006*	-	+
	Kırgızistan	-2,97	2012*	+	+	-3,47	2009*	+	+
İşçi dövizleri	Rusya Federasyonu	-4,66	2014	-	-	-5,73	2006**	-	+
	Kazakistan	-3,53	2007***	-	+	-4,42	2006**	+	-
	Belarus	-6,68	2008*	+	+	-3,90	2010***	-	+
	Ermenistan	-2,69	2012*	+	-	-4,16	2011*	+	-
	Kırgızistan	-3,24	2012**	+	+	-3,77	2012*	+	+
Dış borç	Rusya Federasyonu	-5,05	2012**	+	+	-4,94	2013*	+	+
	Kazakistan	-3,46	2011***	+	-	-4,18	2006*	-	+
	Belarus	1,65	2013	-	-	-5,25	2009*	-	+
	Ermenistan	-3,45	2007***	+	-	-5,57	2011**	-	+
	Kırgızistan	-2,88	2007**	+	-	-3,56	2006*	+	+

Tablo 3. Perron (1989) Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

Not: Min - t kritik değerler %1, %5 ve %10 güven düzeyinde sırasıyla -5,7191; -5,1757 ve -4,8939'a eşittir. *, **, *** kırılma tarihlerinin %1, %5 ve %10 güven düzeyinde anlamlılıklarını göstermektedir.

Bunun gibi şüpheleri ve yapılan testlerin güvenilirliğini kontrol etmek amacıyla ayrıca Eviews 9 paket programı kullanılarak Perron (1989) tek kırılmalı birim kök testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 3'de sunulmuştur. Uygun gecikme sayıları Schwarz kriterine; yapısal kırılma da Dickey - Fuller min-t'ya göre seçilmiştir. Modeller trendli

ve sabitli ve aynı zamanda trendde ve sabitte kırılmalı olarak alınmıştır. Bu testin sonuçlarına göre serilerdeki anlamlı yapısal kırılma dönemleri daha çok 2007-2008 ve 2012-2013 dönemlerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle GSYİH, ihracat, ithalat, uluslararası rezervler ve dış borç serilerinde 2012-2013 dönemlerinde yapısal kırılmaların yaşandığı görülmektedir. Yani 2012-2013’lerde zirveye ulaştıktan sonra serilerde 2014’den sonra önemli ölçüde düşüşler yaşanmıştır. Ermenistan ve Kırgızistan’da dış borçtaki kırılma 2007’ye denk gelirken, işçi dövizlerindeki kırılma da 2012’ye denk gelmektedir.

Diğer taraftan, nispeten daha yavaş bir kırılmayı gösteren ilaveli uç değer yöntemi yapısal kırılmanın daha çok 2010 öncesi dönemlerde olduğuna işaret ederken, daha keskin kırılmayı gösteren yenilikçi uç değer yöntemi de daha çok 2012 sonrası dönemleri ortaya çıkarmaktadır. Yani küresel ekonomik kriz döneminde daha yavaş ve daha yumuşak kırılmalar yaşanmışken, son dönemdeki kırılmalar mukayeseli olarak ani ve daha sert olmuştur denebilir.

4 Sonuç ve Öneriler

Genel olarak, 2000-2016 döneminde makro değişkenlerde yapısal kırılmaların yaşandığı üç dönemin olduğu tespit edilmiştir. 2003-2005 ekonomik genişleme dönemi, 2007-2009 küresel kriz dolayısıyla kısa süreli daralma dönemi ve 2012-2013 daha uzun süreli bir daralma dönemi. Clemente, Montañés and Reyes (1998) yapısal kırılmalı birim kök testi daha çok ilk iki döneme işaret ederken Perron (1989) testi de ağırlıklı olarak ikinci ve üçüncü dönemlerde yapısal kırılmanın olduğuna işaret etmiştir. Sonuç olarak, ekonomik yaptırımların Rusya ekonomisine ve dolayısıyla diğer Avrasya Ekonomik Birliği üyelerine önemli ölçüde negatif etkilerinin olduğu ortaya konulmuştur. Böylece pek çok çalışmada ifade edilen etkilerin bir kısmının gerçekleştiği empirik olarak tasdik edilmiştir.

Bundan dolayı entegrasyon sürecinin önemli ölçüde ilerlediği günümüz koşullarında ekonomik yaptırımların sadece Rusya’yı ilgilendiren bir konu olmaktan çıkıp, tüm üyeleri etkilemekte olduğu açıkça görülmektedir. Bunun için AEB ülkelerinde bu doğrultuda politika koordinasyonunun artırılması ve ekonomik işbirliğinin tüm ülkelere faydalı olacak şekilde geliştirilip derinleştirilmesi önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Clemente J., Montañés A. and Reyes M., 1998. “Testing for a unit root in variables with a double change in the mean. *Economics Letters* **59**, pp.175-182.
- Golikova V. & Kuznetsov B., 2016. “Perception of risks associated with economic sanctions: the case of Russian manufacturing”. *Post-Soviet Affairs*, pp. 1-14. DOI:10.1080/1060586X.2016.1195094
- Kazantsev S.V., 2017. “Anti-Russian Sanctions”. *Problems of Economic Transition* **59:1-3**, pp. 84-99. DOI: 10.1080/10611991.2017.1319188
- Knobel A., 2017. “The Eurasian Economic Union”. *Problems of Economic Transition* **59:5**, pp. 335-360. DOI: 10.1080/10611991.2017.1352335
- Mau V., 2015. “Between crises and sanctions: economic policy of the Russian Federation”. *Post-Soviet Affairs*, pp. 1-28. DOI: 10.1080/1060586X.2015.1053723
- Mishina V. & Khomiakova L., 2016. “The Integrated Foreign Exchange Market in the Eurasian Economic Space and Settlements in National Currencies”. *Problems of Economic Transition* **58:4**, pp. 306-327. DOI: 10.1080/10611991.2016.1222799
- Orlova N.V., 2016. “Financial Sanctions”. *Problems of Economic Transition* **58:3**, pp. 203-217. DOI: 10.1080/10611991.2016.1200389
- Perron P., 1989. “The Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit Root Hypothesis”. *Econometrica* **57**, pp. 1361-1401.
- Roberts S.P. & Moshes A., 2015. “The Eurasian Economic Union: a case of reproductive integration?”. *Post-Soviet Affairs*, pp. 1-24. DOI: 10.1080/1060586X.2015.1115198
- Tarr D.G., 2016. “The Eurasian Economic Union of Russia, Belarus, Kazakhstan, Armenia, and the Kyrgyz Republic: Can It Succeed Where Its Predecessor Failed?”. *Eastern European Economics* **54:1**, pp. 1-22. DOI: 10.1080/00128775.2015.1105672
- Антонова Н.Л., Евтухова А.О., 2015. «Влияние санкций на российскую экономику». *Проблемы современной экономики* **25**, стр. 23-26.
- Дробот Е.В., Абросимова А.С., Савицкая К.С., 2017. «Влияние санкций на формирование Евразийского экономического союза». *Экономические отношения* **7(1)**, стр. 55-63.
- Серебро О.А., 2017. «Влияние санкций и снижения мировых цен на нефть на экономику нефтяных компаний». *Сборник статей X Международной научно-практической конференции «Экономика и управление народным хозяйством»*, стр. 64-67.

- Симонян С.М., Шевченко И.В., 2014. «Влияние санкций, введенных странами Запада против России, на экономику страны и мира». *Экономика устойчивого развития* **4(20)**, стр. 207-211.
- Соколов Н.А., Ларин С.Н., Хрусталеv Е.Ю., 2016. «Количественная оценка влияния санкций на российскую экономику в краткосрочной перспективе». *Национальные интересы: приоритеты и безопасность* **8**, 44-54.